

DE LA 'GRAN GERONA' A L'ÀREA URBANA DE GIRONA: LA LLARGA TRANSICIÓ ECONÒMICA DE LA CIUTAT ELS DARRERS TRENTA ANYS

JOSEP OLIVER I ALONSO

Departament d'economia aplicada. UAB

La moderna història econòmica de Girona s'articula al voltant de dos grans eixos. D'una banda, una tensió, a voltes molt traumàtica, en les relacions econòmiques entre Girona i la seva àrea d'influència. D'altra banda, la reconstitució d'un model de ciutat més basat en la qualitat de vida que en el pur creixement quantitatiu. Ambdós fenòmens, tanmateix, formen part d'una mateixa dinàmica encetada a mitjan dels seixanta, quan la identificació d'una *Gran Gerona*, que havia d'assolir més de 400.000 habitants l'any 2000, com a objecte de planejament se superposava amb unes relacions clarament desiguals amb els municipis veïns. Les pàgines que segueixen són un intent de reconstituir alguns dels elements d'aquesta història i de la tensió entre els elements apuntats. En primer lloc, es descriu la diagnosi que des de i per Girona s'ha efectuat sobre les mancances i els èxits econòmics de la ciutat des del 1970 ençà. En el segon punt s'entra amb més profunditat en la determinació de les principals característiques del que he anomenat *model de creixement gironí*.

DE LA PLANIFICACIÓ PROVINCIAL A L'ÀREA URBANA: EL LLARG CAMÍ DE DISCUSSIÓ I ORDENACIÓ DE GIRONA ELS DARRERS TRENTA ANYS

En la literatura sobre l'economia, la geografia i la demografia de la ciutat es poden distingir diverses etapes, que defineixen preocupacions d'ordre molt divers o que deixen veure els passos enrere que a vegades cal fer per situar-se en una millor posició per avançar. Sinòpticament, crec que es podria definir la trajectòria de les reflexions teòriques i aplicades sobre i des de Girona com un llarg viatge en el temps, des dels problemes generals de la província als de l'àrea urbana de Girona, passant per la consolidació de la mateixa ciutat.

La primera etapa comprendria la darrera part dels seixanta i la primera dels setanta, i es caracteritza per una profusió de treballs macroeconòmics sobre la província, els seus punts forts i febles, les seves necessitats d'infraestructures, de sòl industrial, d'inversions productives, d'especialització turística o industrial, demogràfiques, de formació de la població, etcètera. En fi, existeix un nodrit conjunt de treballs que fan el diagnòstic, prou precís, de les necessitats de conjunt de les comarques gironines, amb una referència, més o menys directa, a la dinàmica de la ciutat¹. En certa mesura, tot i que cal dir-ho amb precaució, l'enllaç entre aquesta producció econòmica i la dinàmica de Girona l'expressen el Pla d'Urbanisme del 1971 i les annexions de Salt i Sarrià de Ter. La reflexió sobre la ciutat culminaria amb la proposta d'una *Gran Gerona*, amb una població potencial que ultrapassaria els 400.000 habitants el 2000. Aquests anys, en definitiva, són el final d'aquella etapa de forta expansió econòmica i profunds canvis estructurals de la nostra economia, que va trobar, justament, en la planificació indicativa la seva màxima expressió. En aquest context *desarrollista* cal citar el treball d'Aragó, Casero, Guillamet i Pujades (1971), que representa l'expressió més articulada del rebuig que aquell model suscitava en determinats cercles d'opinió de la ciutat. Aquesta etapa pot considerar-se tancada amb la publicació, el 1975, del treball de la revista de *Cuadernos de Arquitectura y Urbanismo*, CAU, dedicat a la ciutat

¹ Vinculats de forma directa o indirecta a la COCIG. Sense ànim d'exhaustivitat, poden citar-se aquí els treballs de l'equip de Muntaner i Pascual, Nadal i Caparà i Miró i Ardèvol vinculats al *III Plan de Desarrollo* (amb les aportacions d'Oms), a les pròpies posicions de la COCIG o els estudis de Ferrer sobre la infraestructura comercial de les comarques gironines.

de Girona², que representa una fita clara pel que fa al diagnòstic dels problemes, i possibles solucions, de Girona. Específicament en l'àmbit urbà, l'element bàsic de la reflexió que es feia aleshores responia a la necessitat de definir un nou model de ciutat, al marge de les pretensions de la *Gran Gerona*. També podria considerar-se legítimament que la publicació d'aquell conjunt de treballs representa l'inici d'un període nou de reflexió i debat sobre el que ha de ser la ciutat. Sigui com sigui, 1975 és un any frontissa entre la visió macroeconòmica d'un territori i una ciutat en continuada expansió i una nova definició de Girona, que es vol 'petita i delicada'.

Així, una segona etapa s'inaugura coincidint amb la transició i les primeres eleccions democràtiques als ajuntaments i crec que es podria fer arribar fins al final de la dècada dels vuitanta. Tot i això, cal destacar que en la aquesta es passa del debat sobre el que hauria de ser la ciutat a l'execució de polítiques que posen en marxa un model determinat. Es caracteritza, inicialment, per avançar en la definició d'aquesta nova ciutat i per endegar una política que persegueix la transformació urbana d'acord amb aquell concepte. De Girona es destaquen, com a virtuts, l'escassa grandària i la capacitat de generar un nivell de benestar elevat³. Els models que es posarà la ciutat com a objectiu són els d'altres municipis europeus, de grandària relativament reduïda, caracteritzats per una alta qualitat de vida, una intensa activitat cultural i un patrimoni arquitectònic notable⁴. Al mateix temps, la reflexió de l'època s'adreça a resoldre els dos problemes territorials que planteja la nova dinàmica democràtica: les segregacions de Salt i Sarrià de Ter, d'una banda, i la nova divisió territorial de Catalunya i el paper del Gironès, d'una altra. Aquests debats originen aportacions diverses⁵ que fan una radiografia més econòmica de la ciutat i del seu entorn, que queda, en certa mesura, deslligada de la reflexió que es fa des de i per a la ciutat⁶, tot i que, en el context de discussió sobre

² *La Muy Excelentísima...*

³ Els treballs de Nadal dels anys vuitanta i principi dels noranta (Nadal, 1988, 1991) constitueixen l'expressió més definida d'aquesta 'nova' Girona.

⁴ Nadal parla de Siena, Bolònia, Avinyó, Florència, Bruges, Oxford o Cambridge, com a exemples de diverses facetes del que pot intentar aconseguir la ciutat.

⁵ Destaquen les de Clusa i Cassasses en relació a la segregació de Salt i Sarrià de Ter i les de Picamal, Terrades i Serra pel que fa a la divisió comarcal.

⁶ Dins d'aquesta cal citar els diferents treballs sobre la divisió territorial de la ciutat (el citat de Clusa i Cassasses, el del mateix Ajuntament sobre els resultats electoral dels 1983, el de Batallé). També la memòria de les Normes Subsidiàries de Planejament, efectuada per l'equip TAU d'Urbanisme recull alguns elements de reflexió sobre els barris de la ciutat i la seva diferent condició socioeconòmica.

el Gironès, també s'avança en la definició de l'àrea urbana de Girona⁷. En aquests textos, tant les discussions sobre les segregacions com les anàlisis més generals sobre la divisió territorial reprenen, ara des d'una altra òptica, la vella idea dels Plans d'Ordenació del 1955 i el 1971, segons la qual Girona i la seva comarca són un àmbit natural de planificació. De fet, la tesi de l'àrea urbana de Girona es consolida, i es defineix de forma cada cop més fonamentada, a partir d'aquesta literatura comarcal o supracomarcal dels vuitanta. Tanmateix, no s'entra en el lligam directe entre la dinàmica econòmica de la ciutat central i la de la seva àrea d'influència, tot i reconeixent el paper capdavanter de la ciutat⁸.

Cal destacar, en aquest context de redefinició de la ciutat, els treballs publicats a 'L'Avenç', dins el número monogràfic que va dedicar a la ciutat el 1983, que enllacen directament amb l'esmentat de CAU del 1975 i aprofundeixen en els problemes generats per la política anterior a la transició, tot reforçant les línies de solució que des de l'Ajuntament s'estaven impulsant. En aquest període dels vuitanta té lloc, a la ciutat i a l'àrea urbana, un dels debats que han afectat més la definició de la ciutat i el seu futur. Es tracta del desviament de l'N-II. Al voltant d'aquest, s'articula un discurs, molt lúcida, de la corporació municipal sobre allò que és realment Girona i vers on encaminava la seva expansió (el Pla de Girona). Al mateix temps, és el moment del Pla General d'Ordenació Urbana del 1986, que substitueix les Normes Subsidiàries i, en conseqüència, l'aplicació sense pausa d'aquella concepció de ciutat. En aquest context, la reflexió sobre el futur de la ciutat queda en segon terme. I és una resposta lògica davant la nova situació, atès que les segregacions i el debat sobre l'N-II deixen, en certa mesura, sola la ciutat amb els seus problemes.

Finalment, a partir dels anys noranta s'enceta una darrera fase en el debat sobre la ciutat i el seu futur. A diferència de les dues anteriors, l'una caracteritzada per plantejaments provincials i l'altra més introspectiva, s'avança en la definició d'un espai intermedi de ciutat real, que excedeixi l'àmbit de la ciutat administrativa. Com a la segona etapa, es tracta també d'una discussió bàsicament impulsada per la corporació municipal, conscient dels

⁷ El treball d'Alegre, Ascon i altres (1981) sobre les àrees funcionals de la vegueria de Girona, en seria un magnífic exemple. Cal considerar, en aquest mateix sentit, les reflexions sobre els districtes postals de P. Riera (1989),

⁸ En certa mesura, els treballs de Lleonart sobre el sistema de ciutats a Catalunya s'inscriuen en aquesta línia argumental.

límits d'una política centrada exclusivament en la ciutat. En aquesta etapa, a més, el Departament de Geografia de la UdG emprèn una reflexió profunda sobre Girona i les seves relacions amb el territori⁹. La iniciativa municipal ha trobat, probablement, la seva màxima expressió en el Pla de Ciutat, que constitueix l'intent més ambiciós de redefinició de la ciutat més enllà dels seus límits administratius. Tanmateix, la nova visió de la ciutat es troba mancada del suport teòric i polític de la planificació i l'ordenació territorial supramunicipal. Això expressa la contradicció constant entre un discurs volgudament supramunicipal i una realitat política estrictament local. Així, la manca d'instruments directes d'intervenció, juntament amb una nova visió del paper dels diferents agents econòmics a la ciutat, emfasitza el paper del consens en aquesta nova fase.

ALGUNS TRETS ESSENCIALS DEL DESENVOLUPAMENT ECONÒMIC DE GIRONA

Endinsant-nos més en les característiques econòmiques de Girona, voldria emfasitzar tres dels principals aspectes: l'activitat econòmica de la població, l'evolució de l'estructura productiva i el paper del sector públic i el procés de redistribució de la renda. Començant per la participació de la població en l'activitat, un dels trets que més es destaca d'aquest model gironí de creixement, en especial aquests darrers anys, és la participació de les dones en el mercat de treball, que és una de les més elevades del Principat (propera al 60 per cent). Raons culturals i d'estructura econòmica (la important expansió de l'ocupació pública dels darrers deu anys) expliquen aquest tret diferencial. Al costat d'aquest, cal considerar l'elevada qualificació dels seus residents, que ha millorat molt des dels anys vuitanta i la capacitat d'atracció d'immigració amb qualificació alta. En efecte, la població immigrada presenta un nivell mitjà d'estudis notablement superior a la mitjana de la mateixa ciutat, cosa que indica clarament la seva capacitat d'atracció, i la nova immigració, procedent de fora de la demarcació, genera un saldo positiu amb la resta de Catalunya

⁹ El conjunt de treballs de Castañer, Falgueras, Nogué, Paunero, Salamaña i Vicente constitueixen la més àmplia, i exhaustiva, reflexió sobre la ubicació de la ciutat i el seu futur en el territori que s'hagi efectuat. També cal citar, en aquest mateix grup, amb orígens acadèmics diversos i amb aportacions diferents, Jordi Pruneda (economista), Jordi Xirgu (geògraf), Jesús Planas (sociòleg), Joaquim Bover (arquitecte), Carles Sanz i Obdúlia Gutiérrez.

que compensa el negatiu existent amb la resta d'Espanya i la resta de la demarcació. Així, els darrers quinze anys més del 40 per cent dels immigrants tenien estudis superiors o mitjans (davant d'un 24 per cent aproximat dels residents a la ciutat). Altres indicadors són expressius també d'una dinàmica positiva de la ciutat: la forta expansió demogràfica, fins i tot els primers anys vuitanta, quan moltes ciutats del país començaven a perdre població, i els primers noranta, o el fet que aproximadament la meitat de l'important augment demogràfic produït entre el 1970 i el 1996 (uns 23.000 habitants) s'hagi concentrat en el grup d'edat comprès entre 16 i 35 anys, que és el que majoritàriament nodreix i ha de bastir el futur de la població activa. En definitiva, les taxes d'activitat, que són de les més alts del Principat, i el registre d'atur, que és un dels més baixos, la qualificació dels seus residents, força superior a la mitjana del país, la gran capacitat d'atracció d'immigració, especialment d'elevats nivells educatius, i una estructura d'edats que permet esperar amb optimisme els propers anys, expliquen una part dels resultats d'aquest model de creixement.

Aquesta capacitat de produir ingressos està directament vinculada a l'estructura de producció i d'ocupació que la sustenta. Des d'aquest punt de vista, el model gironí s'ha distingit per la seva flexibilitat a modificar l'eix sobre el qual s'articula el progrés econòmic, de manera que cada una de les tres darreres dècades ha tingut un sector diferent com a líder del creixement: als anys setanta, la construcció i la indústria, fonamentalment de transformats metàl·lics, però també l'alimentària; als anys vuitanta, la construcció, els serveis públics i els serveis financers i a les empreses; als anys noranta, també el sector públic, al qual s'afegeixen els serveis personals i a les empreses. En definitiva, es tracta d'un model de creixement fonamentat en els serveis públics, els financers i els adreçats a les empreses, en la construcció i els sectors industrials *de transformats metàl·lics i en la indústria alimentària*. D'aquest model són elements especialment positius la important aportació dels serveis financers i de lloguers d'immobles, la notable expansió d'altres serveis personals i a les empreses i el paper, menys important, del comerç i l'hoteleria. D'altra banda, la fortalesa dels subsectors alimentaris i de transformats metàl·lics al sector industrial dóna estabilitat i potencialitat de creixement, ja que el segon d'aquests dos sectors ha tendit a augmentar notablement per sobre de la mitjana de la indústria els darrers anys i el primer presenta una demanda assegurada, tot i que a una taxa de creixement més baixa que altres sectors de demanda.

Aquesta situació és el final de la llarga transformació que ha tingut lloc els darrers vint anys, des d'un terciari poc competitiu a un altre de molt quali-

ficat, que s'ha fonamentat en el paper capdavanter del sector públic. Probablement serà aquesta la característica que la història econòmica destacarà pel que fa a l'evolució de la ciutat des de final dels anys setanta, encara que no sigui exclusiva de Girona i s'inscriui dins el corrent general d'augment del pes del sector públic al nostre país. Però cal insistir que a Girona aquest fenomen ha pres una gran volada, com ho demostra el fet que a la meitat dels anys noranta apareixia, en el context de l'Euroregió (de Montpeller al sud del Principat), com la ciutat que presentava, en el conjunt de l'ocupació o la producció de la ciutat, un pes relatiu del sector públic més elevat. El paper capdavanter de les AA.PP. (ensenyament, sanitat, administració) ha tingut efectes molt benèfics: ha possibilitat una transició no traumàtica de l'aparell productiu i de l'ocupació que ha refermat el paper central de la ciutat, tot cohesionant el territori al seu voltant, ha elevat el nivell de qualificació dels seus residents i ha permès la instal·lació d'uns serveis de més valor afegit. De fet, vist retrospectivament, no era gens fàcil, situats en les condicions imperants a final dels anys setanta, fer evolucionar i culminar amb èxit la transició des d'una economia molt terciaritzada, fonamentada en serveis de baix valor afegit i amb una indústria força vinculada a sectors que han tingut fortes crisis els darrers vint anys (tèxtil, paper, químic), a una situació com l'actual.

La intervenció pública directa (augment de l'ocupació) i indirecta (foment de l'activitat del sector de la construcció, per exemple, després del bloqueig del planejament i altres actuacions) va impulsar decididament l'activitat econòmica en dos períodes especialment delicats, corresponents a la primera part de les dècades dels vuitanta i noranta. El paper dominant del sector públic ha permès també substituir sense problemes l'activitat industrial o terciària, que ha tendit a sortir de Girona i a ubicar-se als municipis d'aquella nova ciutat que s'està configurant; ha estat, doncs, la base del procés de creixent integració de la ciutat amb la seva àrea urbana i ha ajudat a establir una jerarquia de funcions entre els diferents àmbits territorials. Aquest fet, la millor distribució territorial de funcions productives (la indústria i els serveis més necessitats d'espai tendeixen a sortir cap a l'àrea urbana), contribueix a crear condicions per a l'expansió de l'ocupació en el conjunt de l'àrea i, per tant, per als seus mateixos residents. Finalment, i no és pas una qüestió d'ordre menor, l'impacte del sector públic en el nivell de qualificació mitjana de la població ha estat fort, tant pels requeriments més elevats de formació que la seva activitat exigeix com de resultes de requeriments directes (cas de la UdG). Aquesta estructura productiva s'ha reflectit en una capacitat de creixe-

ment molt important els darrers vint-i-cinc anys, que ha començat a frenar-se en la dècada dels noranta.

Aquestes característiques del model de creixement de la ciutat pel que fa a l'oferta es complementen i matisen amb l'examen dels principals elements de la demanda. Des d'aquesta òptica, tot i que el consum de les famílies mostra alguns elements diferenciadors (majoritàriament, un pes més important que a la resta del Principat de la despesa en transports i comunicacions i en habitatge), els trets més característics fan referència al consum públic, amb una molt notable aportació al total del PIB, propera al 27 per cent, que ha crescut ininterrompudament els darrers vint anys, des del 20 per cent del 1975, i força per sobre de la mitjana de les grans ciutats del Principat. A més, la inversió productiva, la residencial i les exportacions privilegien el paper de la ciutat en el context més general de l'AUG o de l'AMG, i fins i tot de la demarcació. Així, Girona ha absorbit més del 60 per cent del total d'inversions industrials adreçades a l'AUG en els anys noranta i, pel que fa a la inversió residencial i en mitjana del període 1981-1996, el total d'habitatges finalitzats a la ciutat ha representat més del 73 per cent de tots els acabats a l'AUG (força per sobre del 60 per cent de població)

Una distribució de la renda força equilibrada constitueix, en tercer lloc, una altra de les característiques que defineixen aquest model gironí, en un context de rendes superiors a la mitjana del Principat. Així, amb un ingrés per habitant que el 1996 era un 13 per 100 superior al de Catalunya i un 28 per cent superior al d'Espanya, la dinàmica de la renda també ha començat a presentar, els anys noranta, un creixement més contingut en relació amb els altres territoris de referència. Tot i això, únicament Can Gibert del Pla, el Pont Major-Campdorà i la Font de la Pólvora quedarien situats en un nivell inferior de la renda per habitant de Catalunya, mentre que el Barri Vell, Carme-Vista Alegre, la Devesa-Mercadal i l'Eixample tenen rendes que ultrapassen la mitjana del Principat de més del 20 per cent. Tanmateix, més que una renda superior a la mitjana catalana caldria destacar la baixa dispersió existent entre els seus barris i la reducció que s'ha produït els darrers quinze anys. En efecte, el diferencial entre el barri amb renda més alta (Devesa-Mercadal) i el de renda més baixa (Font de la Pólvora) és d'aproximadament de 2 a 1, amb una clara disminució des del 2,20 en què es trobava el 1981 fins al 2,09 el 1996. Així, el fort ritme de creixement d'activitat de la ciutat, l'expansió de l'ocupació, el manteniment del diferencial de renda a favor dels seus residents, constitueixen alguns dels actius que ho demostren. Tanmateix, probablement el nivell i l'evolució de la renda per habitant és l'expressió més eficient de l'èxit d'aquest

model. Perquè no es tracta solament que la mitjana de renda de la ciutat sigui superior a la del Principat i que tots els seus barris tinguin, amb l'excepció de la Font de la Pólvara, una renda per càpita superior a la mitjana espanyola, sinó que s'hagi mantingut aquesta diferència els darrers anys, i encara més, que les disparitats de renda entre els diferents barris o amb la resta de municipis de l'AUG no siguin excessives i s'hagin escurçat els darrers anys.

Finalment, en les dues darreres dècades s'ha reforçat extraordinàriament el paper central de la ciutat, tant pel que fa a la demarcació (gràcies a les actuacions relacionades amb els estudis universitaris, la Fira, la instal·lació de grans superfícies comercials, etcètera) com, més especialment, en relació amb l'ampli territori que la circumda. En aquest sentit, s'ha produït una important expansió de la primera corona d'influència de Girona, o àrea urbana, i també de la segona, o àrea metropolitana, que recull les relacions directes i indirectes que, per motiu de treball, s'estableixen entre la ciutat i els municipis exteriors a ella. L'actual àrea urbana abraça ja un territori que incorpora vint-i-sis municipis, amb una població total el 1996 de més de 115.000 habitants. L'àrea metropolitana ha fet un procés similar, potser encara més important, d'expansió. Aquests àmbits d'influència en creixement tenen a veure amb la capacitat de la ciutat per atreure ocupació. Dit en altres termes, Girona genera un volum de llocs de treball que excedeix les possibilitats de l'oferta de treball dels seus residents. Així, el 1996 els llocs de treball que la ciutat oferia excedien aproximadament d'un 20 per cent els residents ocupats. De fet, com a centre atractor d'ocupació Girona s'ha situat entre les primeres ciutats del país (el 1986 i el 1991 era la primera i el 1996 només la superaven Barcelona i Granollers). Tot i això, l'ocupació augmenta més a la rodalia de la ciutat que al mateix centre, alhora que s'amplia el nombre de gironins que treballen fora de la ciutat i el de no residents que ho fan a Girona. La creixent integració de la ciutat amb la seva àrea d'influència s'ha manifestat en especial en aquella caiguda de l'autocontenció tan marcada, de quasi deu punts percentuals en la dècada 1986-1996, que l'ha deixat situada entre les més baixes del país pel que fa a les ciutats no metropolitanes. Així, simultàniament s'ha produït una progressiva integració del mercat de treball de la ciutat amb el de la seva àrea d'influència i un important augment de l'ocupació total. En efecte, si el 1986 prop d'un 64 per cent dels llocs de treball de Girona estaven ocupats per residents, deu anys més tard aquesta xifra era del 57 per cent, i aproximadament un 43 per cent del treball de la ciutat l'ocupaven treballadors forans. D'aquesta manera, menys d'una tercera part de l'augment dels llocs de treball a la dèca-

da 1986-1996 van ser ocupats per residents, mentre que la resta (més del 70 per cent) va ser coberta per residents d'altres municipis. A més, de les 24.000 persones i escaig que diàriament es mobilitzen per motiu treball (dues terceres parts hi entren i una tercera en surt), un 45 per cent de les sortides correspon a qualificacions elevades o molt elevades, cosa que confirma que l'augment de la qualificació, tant pel que fa a les entrades com a les sortides, ha estat continuat. Els elements apuntats de l'expansió de Girona aporten indicis sobre la formació d'una àrea urbana i, fins i tot, d'una petita àrea metropolitana al seu voltant, tot i que cal tenir en compte que es tracta d'una ciutat de grandària mitjana en el context català i, certament, d'una petita ciutat en el context europeu.

LES RELACIONS ECONÒMIQUES DE GIRONA AMB EL SEU ENTORN I LA SEVA EVOLUCIÓ ELS DARRERS VINT ANYS

Ja s'ha indicat que la nova Girona és una realitat que ultrapassa, incontestablement, els límits de la ciutat definida en termes administratius, ja que des de la segona part dels anys vuitanta s'han anat desdibuixant les seves fronteres. En efecte, la producció, l'ocupació i la residència s'han estès més enllà de la ciutat i han subministrat energia als municipis que l'envolten, que han viscut una dinàmica especialment positiva. Així, la mateixa expansió econòmica de Girona ha comportat profundes transformacions de la seva estructura productiva, que han refermat els lligams amb els municipis veïns, més pròxims o més llunyans, per efecte de la sortida d'activitat de Girona, les noves instal·lacions a la resta de l'àrea urbana o metropolitana i el reforçament de l'activitat del centre a subministrar serveis a la seva àrea influència. La ciutat ve d'una llarga història. Les darreres dècades, en especial els anys vuitanta i noranta, han significat una transformació espectacular del teixit urbà, econòmic, ocupacional i productiu de la ciutat, que s'insereix en aquell marc més general que afecta el conjunt de ciutats d'Europa, però que pren unes característiques especials per la història recent de Girona. En aquest sentit, cal sobretot recordar la tensió viscuda per efecte de la lluita entre les forces que l'empenyien cap a la *Gran Gerona* definida al pla d'ordenació del 1971 i les que tendien a reforçar una visió més introspectiva, més interior, fins i tot autista en alguns àmbits, que troba la màxima expressió en el procés de segregació de Salt i Sarrià de Ter el 1981. La història de la ciutat aquests darrers trenta anys, des del punt de vista econòmic, ha estat molt condicionada per aquestes forces, que representen dues concepcions que, ja a final del segle, potser resulten igualment errades. Considerat retrospectivament, al marge

d'aquella visió megalòmana de Girona tan típica dels plantejaments de començament dels anys setanta, ja aleshores calia definir un espai que, a més de Salt i Sarrià de Ter, superés el de l'estricta ciutat. El que ha succeït d'ençà d'aquelles dates no és més que el reflex de tendències més generals ja expressades en aquells moments, que han accentuat aquest caràcter d'una ciutat que lidera un ampli territori al seu entorn i que, simultàniament, no pot incidir sinó de forma molt indirecta i amb costos molt elevats en la seva vertebració. Des d'aquest punt de vista, les tendències de fons esmentades a propòsit de l'àmbit europeu refermen la visió d'una Girona que excedeix els seus límits, ultrapassa els estrets marges administratius i estén la seva influència, directament o indirectament, a més de setanta municipis de la demarcació.

El primer d'aquells àmbits d'influència és, lògicament, el definit pel que cal anomenar la *ciutat real*. La consideració conjunta de Girona, Salt i Sarrià de Ter aporta una visió una mica diferent de la situació de la ciutat. Així, la baixa autocontenció laboral de Girona es converteix en una força elevada en considerar aquest nou àmbit. A més, aquests vincles entre els municipis que la integren s'han reforçat entre Girona i Salt, mentre que tendien a debilitar-se els existents entre Sarrià de Ter i Salt i Girona. Val a dir, addicionalment, que els registres econòmics de Salt i Sarrià de Ter han estat notablement inferiors als de Girona, tot i que s'ha produït un cert procés d'augment de la qualificació dels residents a Salt i Sarrià de Ter amb lloc de treball a Girona, cosa que sembla apuntar a una integració creixent d'ambdós municipis, no solament en termes absoluts, sinó, cosa més important, en termes de qualitat dels moviments per treball entre els diferents municipis. De fet, semblaria que, lentament, Salt i Sarrià de Ter estan perdent el seu paper tradicional de ciutats-dormitori i assoleixen protagonisme en la ubicació de població cada cop més qualificada, tot i que encara s'observen diferències importants amb Girona. Aquesta formulació és vàlida tant si es considera la ciutat estrictament com si s'integra Salt i Sarrià de Ter en l'anàlisi conjunta. Des d'aquesta òptica, la progressiva integració de la Girona real en un àmbit territorial superior és reflectida per la següent seqüència d'increments de llocs de treball produïts entre el 1986 i el 1996. Així, els que sortien a treballar fora de la ciutat real van augmentar més d'un 125 per cent, mentre que els que entraven creixien per sobre del 60 per cent. Aquests registres s'han de comparar amb l'augment dels residents que tenien feina, que va ser del 22 per cent, l'increment del total de llocs de treball oferts, al voltant del 18 per cent i, finalment, l'increment del 6 per cent dels residents que troben feina a la ciutat real de Girona. Aquestes dades reflecteixen

xen una capacitat de la ciutat real per generar, com en el cas de Girona, més llocs de treball que els que poden ocupar els seus residents.

Tot i aquesta realitat incontestable, durant els darrers quinze anys s'ha produït un procés d'augment de la influència de Girona més enllà d'aquesta ciutat real, que ha anat configurant una àrea urbana. Aquesta podia definir-se, el 1996, pel territori que integraven els municipis d'Aiguaviva, Bescanó, Bordils, Canet d'Adri, Celrà, Cervià de Ter, Colomers, Flaçà, Fornells de la Selva, Garrigoles, Juià, Llambilles, Madremanya, Palol de Revardit, Quart, Riudellots de la Selva, Sant Gregori, Sant Jordi Desvalls, Sant Martí Vell, Sant Joan de Mollet, Sant Julià de Ramis, Sant Martí de Llémena, Salt, Sarrià de Ter i Vilablareix, amb una població que excedia els 116.000 habitants. Aquesta àrea ha mostrat els darrers anys un dinamisme econòmic extraordinàriament alt. Així, per exemple, el 1996 l'àmbit territorial constituït per la resta dels municipis de l'àrea urbana, amb l'exclusió de Girona, Salt i Sarrià de Ter, presentava una taxa d'activitat de la seva població lleugerament superior a la de Girona i la de la ciutat real, amb un 70 per cent de la seva població al mercat de treball, i una taxa d'ocupació notablement més elevada. Aquests registres reflecteixen un dinamisme del PIB de la resta de l'AUG força més important que l'assolit per Girona ciutat, per Catalunya o pel conjunt de la demarcació, amb registres d'avenç del PIB positius fins i tot a les pitjors etapes recessives. Les raons d'aquest perfil cíclic s'han d'anar a cercar en la particular especialització productiva dels municipis de l'AUG i en l'especial dinàmica de creixement dels diferents subsectors, la qual es caracteritza, fonamentalment i en relació amb Girona, per una aportació més important del sector primari, un pes predominant de la indústria (aproximadament un 45 per cent, davant el 18 per cent) i un paper menor dels serveis (per sobre del 43 per cent, davant d'aproximadament el 75 per cent de Girona). A més, la dinàmica dels darrers anys indica que el procés d'expansió de la resta de l'AUG ha comportat una creixent terciarització de l'àrea, tot i que es manté un equilibri entre les aportacions de la indústria i els serveis, que descobreix el caràcter encara majoritàriament industrial d'aquests municipis. Aquesta reducció de la indústria és, probablement, el tret menys específic de l'evolució econòmica de la resta de l'AUG, atès que és una característica que comparteix plenament amb la ciutat central. Igual que a Girona, els sectors determinants de la reducció han estat el paper i arts gràfiques, les indústries tèxtils i, en menor proporció, les indústries alimentàries, mentre que han guanyat posicions els transformats metàl·lics i la maquinària i la resta d'indústries manufactureres i l'energia i altres indústries.

Pel que fa al terciari, la principal característica és un pes més petit dels serveis públics, una aportació, també petita, dels serveis financers i uns pesos superiors dels transports i l'hoteleria, així com dels serveis personals i a les empreses.

Des del punt de vista de l'ocupació, diversos factors permeten parlar d'un model ocupacional de la resta de l'AUG diferenciat del de Girona. Així, en el període 1986-1996, l'ocupació va avançar prop d'un 39 per cent, per damunt del 21 per cent de Girona. D'altra banda, mentre que la ciutat real perdia afiliats a la Seguretat Social per la intensitat de la crisi de la primera part dels noranta (a taxes anuals molt elevades, del 6 per cent el 1993), la resta de l'AUG guanyava afiliació fins en els pitjors moments de la crisi (amb augments notables, per sobre del 5 per cent). Aquesta evolució dels llocs de treball localitzats a l'AUG reflecteix una dinàmica més positiva que l'increment dels residents amb ocupació, ampliant l'excedent de llocs de treball de l'àrea sobre els ocupats que hi resideixen.

Aquest important avenç de l'ocupació està tenint plasmacions territorials diferents, que han dibuixat un nou mapa de localització de l'activitat aquests darrers quinze anys. En efecte, tant si es consideren les dades de llocs de treball localitzats que mostren els padrons del 1986 i el 1996 com les d'afiliats al règim general de la Seguretat Social fins al 1998 (darreres dades disponibles), es descobreix el mateix procés de substitució de l'eix nord de l'AUG per altres territoris ubicats a la banda sud. Així, es constata la substitució de l'eix nord, amb Celrà com a centre, i Bordils i Flaçà per Fornells i Riudellots de la Selva. En aquest sentit, s'adverteix la pèrdua de posicions de l'eix nord, el reforçament del paper central de Celrà, únic municipi que presenta creixements importants, mentre que la resta perd posicions. En tercer lloc, es destaca el fort dinamisme de l'eix sud-oest en direcció a Santa Coloma de Farners, amb un augment molt important de l'ocupació radicada als municipis de Vilablareix i Aiguaviva. A aquesta pota cal afegir-hi la de l'est, en direcció a la costa, que abraça Llambilles i Quart. Finalment, la pèrdua de posicions de la Girona real, juntament amb la progressiva substitució de Sarrià de Ter per Sant Gregori els darrers anys, defineix el darrer tret de la dinàmica ocupacional de l'àrea. Així, tot i que l'avenç de Girona ciutat entre el 1986 i el 1996 va ser important, els registres de Salt i Sarrià haurien estat dels baixos de l'àrea, amb augments molt modestos. Finalment, les dades d'afiliació a la Seguretat Social fins al 1998 reforcen aquesta dinàmica, emfasitzen els processos de pèrdua de posicions de Bordils i Flaçà i concentració a Celrà, a la banda nord, i els guanys dels eixos del sud, del sud-oest en direcció a Santa

Coloma de Farners i en direcció a la costa (el ritme positiu de Sant Gregori decau i Sarrià de Ter i Salt reprenen la negativa evolució). Aquests registres agregats de l'ocupació són el reflex de dinàmiques diferents de la indústria i els serveis. En efecte, en el context de pèrdues de l'ocupació industrial a tota l'AUG els anys noranta es destaca el comportament divergent de Vilablareix, Aiguaviva, Fornells de la Selva i Riudellots de la Selva, amb increments excepcionalment elevats. Els greus problemes a Salt, Sarrià de Ter, Sant Gregori, Flaçà, Sant Julià de Ramis o Bescanó s'expliquen, en l'àmbit industrial, per la disminució de l'activitat del tèxtil a Salt, les pèrdues del paper i les indústries alimentàries a Sarrià de Ter, de les alimentàries a Sant Gregori, el paper a Flaçà i el tèxtil a Sant Julià de Ramis i Bescanó). Pel que fa als serveis, la molt important expansió de vora el 100 per cent dels llocs de treball radicats a la resta de l'AUG s'explica per la forta expansió dels serveis vinculats, sobretot, a l'activitat productiva. Així, els serveis personals i a les empreses (augment proper al 250 per cent) i els transports i comunicacions (superior al 100 per cent) són els dos subsectors que més han crescut en aquests deu anys. Territorialment, el mapa d'augment per sobre d'aquell 100 per cent el dibuixa, un altre cop, el territori format per Aiguaviva, Vilablareix, Fornells de la Selva i Riudellots de la Selva (Aiguaviva, Riudellots de la Selva i Vilablareix presenten augment per sobre del 600 i propers al 400 per cent).

D'aquesta manera, els dos nuclis que generaven el gruix del PIB a l'àrea el 1986 (sense comptar Girona), és a dir, l'eix d'Amer, amb Salt i Bescanó com a principals territoris, i el de la Bisbal, amb Sarrià de Ter, Sant Julià de Ramis, Celrà, Flaçà i Bordils, han deixat pas a un nou nucli dur que s'ha configurat al sud, incorporant Sant Gregori i Bescanó si es té en compte la dinàmica residencial. Així, durant la dècada 1986-1996 s'ha produït una profunda modificació de l'estructura territorial de l'àrea urbana, amb pèrdues molt notables dels principals centres de producció tradicionals, de les quals només se salva Celrà, i l'emergència d'un nou territori vers on es dirigeix el creixement, cap al sud, recolzat per un altre àmbit emergent a l'extrem nord-occidental de l'àrea, al voltant de Sant Gregori i que abraça Canet d'Adri, Sant Martí de Llèmena i Palol de Revardit, municipis que també registren una forta activitat residencial. Es tracta, doncs, d'una ciutat real amb dos territoris rellevants en decadència, que reclamen una nova dinàmica, per l'important pes de població i activitat que recullen. Dit d'una altra manera, la nova centralitat de l'àrea està perjudicant les antigues centralitats exteriors al nucli de Girona, basades en Salt i Sarrià de Ter.

El darrer àmbit d'influència és el de l'àrea metropolitana, que no ha deixat d'augmentar els darrers quinze anys, al mateix temps que els àmbits d'extensió es modificaven. Aquesta, que el 1996 compta 77 municipis, amb una població de més de 200.000 habitants i una oferta d'ocupació de 82.000 llocs de treball, comprèn la pràctica totalitat del Gironès, part de la Selva, del Pla de l'Estany, de la Garrotxa, del Baix i de l'Alt Empordà. A més d'extensa, és una àrea en constant expansió: ha passat de 39 municipis i 125.000 persones el 1986 a 66 municipis i més de 175.000 habitants el 1991 i a 77 termes municipals i més de 202.000 habitants el 1996. Aquesta àrea apareix com l'àmbit d'ajustament del mercat de treball i residencial, de forma que els moviments migratoris interns i les diferències observades al mercat de l'habitatge s'expliquen en bona mesura pels diferencials de creixement dels llocs de treball de cada un dels seus municipis. Les successives àrees metropolitanes que es poden definir el 1986, el 1991 i el 1996 indiquen un canvi important en el procés d'avenç, des d'una àrea bàsicament decantada al nord el 1986 a una segona, la del 1991, amb extensions cap a l'oest però que continuava fonamentalment centrada en la part nord de Girona. En canvi, el 1996 es produeix una ruptura molt important respecte d'aquest disseny d'expansió de l'àrea, perquè els guanys es concentren a la banda del sud, seguint la carretera N-II, que s'adreça a Santa Coloma de Farners i s'orienta a la costa. Des d'aquest punt de vista, podria parlar-se d'una creixent metropolitanització de la demarcació, perquè tot fa pensar que aquest procés s'ha accentuat des del 1996. Quin pot ser el desenvolupament futur d'aquesta àrea? El fort procés de creixement econòmic que ha tingut lloc d'ençà del 1996 permet suposar que l'extensió de l'AMG ha augmentat. I que, probablement, s'acabarà fusionant amb les més properes de Figueres i la Bisbal i, eventualment, amb la de Sant Feliu de Guíxols. Des d'aquest punt de vista, i en termes d'expansió residencial, el dibuix que sorgeix permet delimitar un espai d'expansió residencial que reforça les línies definides en termes estrictament de l'àrea urbana, amb una ocupació de l'espai intersticial existent entre l'extrem sud de l'àrea metropolitana i Girona i la seva àrea urbana, tot i que aquest procés no ha començat a fer-se evident fins als anys noranta, quan la influència de Girona salta els límits anteriors de l'àrea metropolitana i enllaça amb la zona del sud de l'àrea actual (la integrada per Caldes de Malavella, Maçanet de la Selva, Vidreres, Sils, Llagostera i Santa Coloma de Farners. Així, es refermen les tendències observades en la localització de la producció i l'ocupació, que estenen la ciutat de Girona cap al sud i el sud-oest, en enllaçar mitjançant el mercat de treball i la dinàmica de la mobilitat amb aquells municipis del sud de l'àrea metropolitana.

En resum, en aquell període de prop de vint anys els processos de relocalització de l'activitat i de l'ocupació al si de l'AUG i de l'AMG i els importants creixements de la mobilitat obligada han definit un eix al sud de Girona que integra, deixant de banda el paper de Banyoles, l'àmbit més dinàmic productivament i residencialment. Ambdós elements estan, lògicament, interrelacionats, i no es pot explicar la important activitat residencial en aquests municipis sense considerar la sortida d'activitat econòmica cap al sud de l'àrea urbana que s'està produint o els més grans fluxos d'entrada per treball a Girona i la resta de municipis de l'AUG. Aquest embut, amb la part més estreta ubicada a la ciutat central de l'àrea i que s'estén vers el sud (Vilablareix, Fornells de la Selva, Riudellots de la Selva, Campllong, Caldes de Malavella, Sils, Vidreres i Maçanet de la Selva) integra l'àmbit de més elevada expansió residencial en els noranta i, en reforçar-se per la sortida d'activitat des de Girona, deu estar creixent intensament en la darrera fase expansiva, en especial els anys 1997 i 1998. Potser les fronteres geogràfiques han acabat definint el creixement? Siguin quines siguin les raons finals, el fet és que el creixement de la ciutat cap al Baix Empordà sembla tancat, mentre que l'expansió pel corredor prelitoral cap a la Selva s'obre amb una dinàmica desconeguda els darrers vint anys. Els resultats aconseguits descobreixen un centre, Girona o la Girona real, que en aquests deu anys ha augmentat la seva especialització en serveis, especialment pel que fa als no destinats a la venda. Al costat d'aquesta economia, apareix una primera corona industrial, amb una composició sectorial no especialment desfavorable, que ha experimentat creixements molt per damunt de la mitjana catalana. Finalment, es destaca una segona corona amb un component sectorial bàsicament industrial, però més tradicional i desfavorable, que ha tingut creixements inferiors als de la primera.

Aquesta dinàmica econòmica més intensa a la resta de municipis de l'AUG no ha de ser vista, des del punt de vista de Girona, amb recança, sinó tot el contrari, ja que és la integració de tot el territori de l'àrea urbana el que dóna sentit a l'estructura econòmica de la ciutat, dotant-la de la complementarietat necessària. Així, la marcada especialització en serveis públics, en finances i en serveis personals i a les empreses, juntament amb l'important pes dels sectors de maquinària, indústries alimentàries, paper i arts gràfiques i tèxtil a la resta de l'AUG, permet definir l'AUG com un tot productiu integrat, en el qual l'especialització terciària del centre es compensa amb el major pes de la indústria a la resta de l'AUG. En conclusió, l'àmbit territorial de l'AUG ha construït una estructura molt articulada, en la qual la ciutat central apareix com un centre dels serveis públics, financers i personals, mentre que la resta de l'AUG s'especialitza en serveis a les empreses i producció industrial.

Aquesta complementarietat productiva té un reflex especialment important en la dinàmica econòmica de l'AUG i la generació de mecanismes d'ajustament al si de l'àrea urbana. Aquest equilibri productiu agregat explica els bons registres assolits per l'àrea urbana, i es detecta que la relativa pèrdua de dinàmica de la ciutat central no s'expressa al conjunt de l'àrea, atesos els transvasaments d'activitat des de Girona a l'AUG. Aquests registres són expressius dels diferents comportaments de Girona i la resta de l'AUG, tot i que convé fer algunes precisions. Així, encara que el sector industrial representi una part relativament petita de l'activitat de Girona, no es pot oblidar que la ciutat central de l'AUG concentra més del 40 per cent de tota la indústria de l'àrea. Les dues cares d'aquesta realitat expressen dues facetes diferents: Girona, que no ha estat mai una ciutat amb una indústria potent, ha perdut una bona part del teixit industrial que tenia, teixit que hem d'anar a cercar actualment a l'AUG (si es considera la Girona real, l'aportació de la indústria d'aquest conjunt ultrapassa el 60 per cent). Això mateix podem dir de la construcció, en la qual la ciutat concentra prop del 60 per cent de l'activitat de l'àrea, xifra que puja aproximadament a les tres quartes parts si s'incorporen Salt i Sarrià de Ter. Finalment, el terciari que s'ubica a la resta de l'AUG (àrea menys Girona ciutat) no arriba al quart del total produït a l'àrea. Tot i això, el més important increment a la primera corona de la ciutat reflecteix els diferents processos de relocalització, industrial i terciària, que han tingut lloc al si de l'AUG, a favor de la resta dels municipis d'aquesta i en contra de Girona i, en especial, de Salt i Sarrià de Ter. Els benèfics efectes locals que s'observen a la resta de l'àrea urbana estan directament vinculats a l'oferta de sòl a preus més atractius que els de Girona analitzada a l'apartat anterior. Finalment, l'estructura de les empreses gironines i la distribució en el territori de les grans empreses també reforça el caràcter complementari de la resta de l'AUG i la ciutat central. Així, la ciutat presenta un notable minifundisme empresarial (aproximadament el 85 per cent de totes les empreses tenen fins a 10 ocupats), tot i que mostra una elevada proporció d'ocupats en societats de grandària mitjana i gran (més del 55 per cent dels seus afiliats estan ocupats en empreses de més de 50 treballadors). Territorialment, Girona concentra el gruix de les grans empreses terciàries i la resta de l'AUG les industrials (malgrat que aquestes també tenen un paper rellevant a la ciutat central). Aquesta distribució ha estat afavorida per la localització del sòl industrial a l'àrea metropolitana. Així, amb aproximadament un 60 per cent del sòl industrial radicat, a parts força semblants, a Girona, Celrà i Riudellots i un altre vint per cent aportat pels termes municipals de Sarrià de Ter, Sant Julià de Ramis i Fornells de la Selva, es defineix un mapa de localit-

zació industrial molt fragmentat, al llarg d'un eix nord-sud, des de Sant Julià de Ramis i Celrà fins a Riudellots de la Selva. Es tracta d'un territori molt divers urbanísticament, solcat per nombroses vies de comunicació i travessat pel Ter, amb interposicions de residències i zones industrials, probablement massa fragmentat. En aquest eix nord-sud s'ubiquen les principals empreses de l'AUG. Així, la ciutat real definida per l'AUG té una coherència econòmica notable, que complementa i dóna sentit a les marcades especialitzacions de Girona, d'un costat, i de la resta de municipis de l'altre.

Aquesta complementaritat pel que fa a l'oferta i l'ocupació també es dóna pel que fa a la demanda, en la qual el paper de Girona esdevé més important, tant en la inversió productiva com en la residencial o en les exportacions. En material de transport, apareixen relocalitzacions de les empreses més importants als polígons industrials ubicats al sud i al sud-oest de Girona, mentre que la inversió productiva, la residencial i les exportacions continuen privilegiant el paper de la ciutat de Girona en el context de l'AUG i de l'AMG, i fins i tot de la demarcació. Així, Girona ha absorbit més del 60 per cent del total d'inversions industrials adreçades a l'AUG en els anys noranta, mentre que, en mitjana del període 1981-1996, el total d'habitatges finalitzats a la ciutat ha representadora tres quartes parts del total (força per sobre del 60 per cent de població). Mentre que la ciutat central de l'àrea presenta un creixement demogràfic que només duplica el de la resta de l'AUG (sense la Girona real), el total d'habitatges acabats gairebé quintuplica els construïts a la resta de l'àrea urbana.

En definitiva, la ciutat real és un tot urbà que integra un conjunt de municipis en expansió (Girona, Quart, Vilablareix, Fornells de la Selva i Riudellots de la Selva) i un altre amb creixements molt petits (Salt i Sarrià de Ter). Es tracta, en conseqüència, d'una ciutat real amb dos territoris rellevants en decadència, que necessiten un nou impuls, atesos els importants pesos de població i d'activitat que recullen. Dit d'una altra manera, la nova centralitat de l'àrea està perjudicant les antigues centralitats exteriors al nucli de Girona, basades en Salt i Sarrià de Ter. En conclusió, l'existència d'un espai econòmic al voltant de Girona, amb diferents corones o àmbits d'influència, no es pot entendre sense tenir en consideració què és el que està succeint a la ciutat. Aquest és l'element més rellevant d'aquella interacció: una bona part de la forta empenta econòmica de la resta de l'AUG, en especial al sud i al sud-oest, és el resultat directe de la redimensió de la ciutat central, al mateix temps que la dinàmica de Girona i els canvis d'especialització no es poden entendre sense incorporar a l'anàlisi el conjunt de l'àrea urbana i metropolitana.